

Epäyhtenäinen ja erilainen islam Venäjällä

”Meidän on keskityttävä energiseen ja kompromissittomaan taisteluun uskonnollisia ilmiöitä vastaan.” Näin puhui Mikhail Gorbatšov vieraillessaan Neuvostoliiton muslimialueilla vuonna 1986. Jo seuraavana vuonna Neuvostoliiton uskontopolitiikka alkoi muuttua ja varsinaiseksi taitekohdaksi muodostui vuosi 1988, jolloin vietettiin Venäjän ortodoksisen kirkon 1000-vuotisjuhlia. Uskontopolitiikan suunnanmuutos koski aluksi ensisijassa ortodoksisuutta — islamiin suhtauduttiin vielä hyvin kriittisesti. Vuoden 1990 uskonnonvapauslaki takasi kuitenkin jo täyden uskonnonvapauden ja tasavertaiset oikeudet kaikille uskontokunnille. Se merkitsi myös kuo-
liniskua ateistiselle propagandalle.

Neuvostovallan uskonnonvastainen politiikka on jättänyt syvän jälkensä Venäjän uskonnolliseen elämään. Tämä näkyy selvästi myös Venäjän nykyisessä islamilaisessa perinteessä.

Ateismi ja sisäiset kiistat hajottajina

Islam on Venäjällä hyvin epäyhtenäinen. Tälle on vuosisataiset taustat, mutta neuvostoaajalla on huomattava merkitys epäyhtenäisyyden lisääntymiseen. Uskonnon julkinen harjoittaminen oli hyvin rajoitettua, ajoittain lähes mahdotonta. Uskonto pyrittiin rajoittamaan yksityisasiaksi. Yhteisöllisyyttä korostavalle islamille tällainen politiikka on erityisen tuhoisaa. Neuvostoliitossa ei ollut mitään yhtenäistä toimivaa julkista verkostoa, joka olisi ylläpitänyt islamilaisten traditioiden yhtenäisyyttä. Myös islamilaisten alueiden sijoittuminen eri puolille Neuvos-

toliittoa johti siihen, että opetukset ja traditiot lokalisoiutuivat yhä voimakkaammin.

Venäjän islamin sirpaloituminen ei päättynyt neuvostovallan loppuun. 1990-luvun alussa muslimi-opettajien keskuudessa nousi voimistuvaa kritiikkiä neuvostoaikaista muslimijohtoa kohtaan. Sitä syytettiin passiivisuudesta ja liiallisesta valtiovallan tukemisesta. Tämän liikehännän seurauksena syntyi itsenäisiä muftikuntia ja lukuisia yksittäisiä muslimiryhmiä. Vaikka muftikunnat ovat sittemmin lähentyneet toisiaan ja hakeneet yhteistä linjaa Venäjän muftien neuvoston kautta, islam ehti sirpaloitua entisestään.

Modernismia ja fundamentalismia

Suurin osa Venäjän muslimista on sunnalaisia. Tästä huolimatta islamin sisäiset erot ovat huomattavia. Tatarstanin muslimit edustavat modernistista ja melko liberaalia linjaa, kun taas Pohjois-Kaukasukselle on tyypillistä fundamentalistiset ja radikaalit perinteet. Vuoristoisissa Dagestanissa samaan kansallisuuteen kuuluvat voivat eri kylissä edustaa aivan toisistaan poikkeavia islamin tulkintoja. Yksi kylä voi olla täynnä agnostikkoja, kun taas toisesta löytyy äärimmäistä islamilaista fundamentalismia.

Tatarstanissa neuvostoaikainen perinne näkyy islamin hyvin pitkälle edenneessä ”maallistumisessa”. Uskonnonharjoitus on vähäistä. Sen sijaan että tataarit rukoilisivat viidesti päivässä Mekkaan päin kääntyneenä, vain pieni vähemmistö heistä sanoo rukoilevansa edes kerran kuukaudessa. Perjantairukouksiin osallistuu säännöllisesti vain muutama pro-

sentti Tatarstanin muslimeista. Sianliha maistuu heistä puolelle ja alkoholijuomat kahdelle kolmesta. Nautintoaineiden osalta ”sovetskij” perinne voi ilmetä myös asioiden kiertämisellä: jos alkoholia ei saa käyttää, se ei estä kuitenkaan huumeiden käyttöä. Tätä asennetta löytyy useilta Venäjän muslimialueilta. Elämäni pahinta autokyytiä olen saanut kaukana Siperiassa yhdeltä marihuanaa polttelevalta imaamilta.

Useimmilla Venäjän muslimialueilla ei ole selviä kriteerejä siitä, mitä pidetään ”oikeana uskonnollisuutena”. Myös uskonnollisuuden intensiivisyys vaihtelee hyvin pinnallisesta, jopa instrumentaalista asenteesta aina uskonnolliseen fanatismiin, jossa pidetään tiukasti kiinni kaikista opetuksista ja rituaaleista. Monilla muslimialueilla islamilainen identiteetti kytkeytyy läheisesti paikallisiin kansallisiin tapoihin ja yleisesti hyväksytyihin arvoihin. Samalla oma kansallinen identiteetti ja muslimi-identiteetit kytkeytyvät kiinteästi toisiinsa. Näillä alueilla tehdään myös selvä ero ”oman islamin” ja islamilaisen fundamentalismin välillä.

Ikäryhmien erot

Eri ikäryhmien uskonnollisuudessa on huomattavia eroja. Tatarstanissa ja Dagestanissa 1990-luvun lopulla tehtyjen haastattelututkimusten mukaan vanhimmassa ikäluokassa (yli 75-vuotiaat) oli huomattavan paljon niitä, jotka olivat säilyttäneet uskonsa koko neuvostovalan ajan. Ateismi oli hyvin harvinaista. Ensimmäisten pioneeri- ja komsomol-sukupolvien (55—75-vuotiaat) joukossa oli selvästi enemmän niitä, joilla oli myönteinen suhtautuminen kommunismiin ja ateismiin. Joukossa oli kuitenkin paljon myös niitä, jotka ovat pyrkineet opiskelemaan islamia 1990-luvulla kasvettuaan aikanaan hyvin uskontokielteisessä ympäristössä. Keski-ikäisillä (45—55-vuotiaat) ei juurikaan ole uskonnollista kotitautaa, ja nytkin he ovat pääosin suuntautuneet kysymyksiin, jotka liittyvät arkipäiväisiin taloudellisiin ongelmiin tai uralla etenemiseen. Myös 30—40-vuotiaat ovat saaneet kommunistisen kasvatuksen, ja ikäryhmä suhtautuu pääosin välinpitämättömästi uskontoon. Osa heistä osallistuu joihinkin tärkeim-

piin muslimirituaaleihin. 20—30-vuotiaat on hyvin epäyhtenäinen ikäluokka. Osa on täysin välinpitämättömän uskonnon suhteen, osa taas hyvin aktiivisia. Alle 20-vuotiaat ovat kasvaneet etno-kulttuurisen heräämisen aikana, ja heidän joukossaan on paljon sellaisia, joilla on voimakas kiinnostus islamia kohtaan.

Muslimit, islam ja kansallisuudet

Uskontoon suhtaudutaan Venäjällä ylipäänsä myönteisesti. Suurinta sosiaalista tukea saa luonnollisesti ”Pyhän Venäjän” oma uskonto ortodoksisuus, mutta myös islamiin suhtaudutaan pääosin myönteisesti. Islamia ei nähdä yhtenä erottelemattomana kokonaisuutena, vaan käsityksissä on erotettavissa kolme tasoa: muslimit uskonnon harjoittajina, islam uskontona ja eri kansallisuudet, jotka ovat perinteisesti islaminuskoisia. Selvä enemmistö venäläisistä suhtautuu myönteisesti muslimeihin. Islamiin uskontona suhtaudutaan jonkin verran varauksellisemmin: noin kolmannes venäläisistä liittyy siihen kielteisiä attribuutteja, kuten sotaisuus, taantumuksellisuus, suvaitsemattomuus ja epähumanisuus. Suhtautumisessa muslimitautaisiin kansoihin on huomattavia eroja: suhde tataareihin on hyvin myönteinen kun taas kaikista Venäjän kansallisuuksista kielteisimmin suhtaudutaan tšetšeneihin.

Perinteen elvyttäminen

Tavat levittää islamilaista perinnettä vaihtelevat suuresti eri tasavalloissa — eroja löytyy myös eri kylien väliltä. Huomattavia eroja on myös siinä, mikä on sisällöltään se islamilainen perinne, jota levitetään. Islamilaisen perinteen elvyttäminen ei myöskään rajoitu virallisten instituutioiden toimintaan. Huomattava merkitys on erilaisilla epävirallisilla kanavilla, joiden kautta välitetään perinteistä ”kansanislamia”. Myös tämä vaikuttaa siihen, että Venäjällä esiintyy hyvin monenlaista islamilaista perinnettä — myös sellaista, joka voi olla ristiriidassa islamin ”virallisten” opetusten kanssa. Jälkikommunistisella Venäjällä on lukemattomien saarnamiesten joukossa myös itseoppineita imaameja, joilla on hyvin originelleja

käsityksiä islamista. He eivät ainakaan paranna islamilaisten opettajien mainetta, joka on muutenkin osittain tahraantunut. Edes islamilaisissa tasavalloissa hengenmieheksi opiskelu ei ole suosittua. Alalle hakeutumista haittaa se maine, joka useilla imaameilla on. Heitä luonnehditaan usein epärehellisiksi ja omaa etuaan tavoitteleviksi. Tämän vuoksi työnsä aloittavat imaamit eivät välttämättä nauti luottamusta kansan keskuudessa.

Muslimitasavallat ja diaspora

Enemmistö Venäjän paristakymmenestä miljoonasta muslimista asuu Uralilla, Volga-joen alueella, Siperiassa ja Pohjois-Kaukasuksella. Yhdeksää Venäjän tasavaltaa pidetään muslimialueina. Näiden lisäksi Venäjältä löytyy huomattavia muslimidiasporia. Yli-voimaisesti suurin on Moskovan alueella. Pelkästään Moskovassa arvioidaan asuvan noin 600 000 muslimia ja koko Moskovan alueella yhteensä yli 1,5 miljoonaa. Valtaosa heistä on Nižni Novgorodin alueelta, Tatarstanista, Baškiriasta ja Azerbaidžanista. Viime vuosikymmenen aikana myös Pohjois-Kaukasukselta on muuttanut huomattava määrä muslimeja Moskovan alueelle. Moskovasta löytyy Venäjän epäyhtenäisen islamin koko kirjo.

Kimmo Kääriäinen